

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ - ΕΜΦΥΛΙΟΣ

Στην περίοδο αυτή θα περιοριστώ να αναφέρω μόνον τις κρίσιμες ημερομηνίες στις οποίες συντελέστηκαν τα πλέον σπουδαία γεγονότα.

1. Η Συμφωνία της Πλάκας με την οποία τελείωσε ο 1^{ος} γύρος του Εμφυλίου Πολέμου. (29.02.44)
2. Η Διάσκεψη του Λιβάνου η οποία κατέληξε στο σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας με επί κεφαλής τον Γεώργιο Παπανδρέου. (17.05.44).
3. Το ΕΑΝ συμφωνεί να μετάσχει στην κυβέρνηση Παπανδρέου. Αύγουστος 44.
4. Οι Γερμανοί αποχωρούν από την Αθήνα. Ο Παπανδρέου αποβιβάζεται στο Φάληρο και αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση της Χώρας. (17.10.44).
5. Διαδήλωση του ΕΑΜ, ανταλλαγή πυροβολισμών στην Πλατεία Συντάγματος. (03.12.44)
6. Δεκεμβριανά. (04.12.44)

Είμαι βέβαιος ότι έχουν γραφεί πολλά, από πολλούς και μπορεί κανείς να ανατρέξει σε πηγές να τα βρει και να τα διαβάσει. Εγώ θα περιοριστώ στο τι έγινε στο χωριό μέχρι την ημέρα που έφυγα.

Όταν αναγγέλθηκε η γενική αποχώρηση των Γερμανών από την Ελλάδα και η άφιξη της κυβέρνησης εθνικής ενότητας από τον Γ. Παπανδρέου, όλος ο κόσμος βρισκόταν σε κατάσταση ενθουσιασμού και περιμέναμε τα πρώτα στρατιωτικά τμήματα να φθάσουν και σε μας. Βέβαια δεν αναμέναμε να γίνει τίποτα το σπουδαίο στο χωριό μας, αλλά καλού-κακού, ετοιμαζόμασταν κι εμείς να υποδεχτούμε τους ελευθερωτές. Τότε οι προεστοί του χωριού μου ανέθεσαν να ετοιμάσω επιγραφές και πανό με συνθήματα, σε σημεία που θα ήταν ορατά, όταν περάσουν οι στρατιώτες. Ήμουν βλέπεις και ο ζωγράφος του χωριού. Οι επιγραφές έπρεπε να είναι και στα αγγλικά και στα ελληνικά.

«Πώς το λένε ρε Σωκράτη το καλωσορίσατε στα αγγλικά;» «Γιου αρ γουέλκομ» (You are welcome), μου λει ο Σωκράτης, και το ζωγράφισα με όση μαεστρία διέθετα σ' ένα πανό που στήσαμε στον πλάτανο, κοντά στα Παρνασαίικα. Ο Σωκράτης ήταν ένας από τους Έλληνες που είχαν πάει στην Αμερική αλλά δεν του άρεσε και γύρισε πίσω. Όταν θέλαμε να μάθουμε καμιά αγγλική λέξη, τον ρωτούσαμε. Ο Σωκράτης μας διηγούνταν διάφορα ευτράπελα από την εποχή που ήταν στην Αμερική και πήγαινε στο σχολείο για να μάθει τη γλώσσα. Ήταν η πρώτη περίοδος της διαμονής του σ' εκείνη την ξένη χώρα.

Και ο Σωκράτης διηγείται: Μια μέρα η δασκάλα ρώτησε έναν μαθητή: *«Πώς λένε εκείνο το ρολόι στα αγγλικά»*, και του δείχνει έξω από το παράθυρο, το ρολόι της πόλης, πάνω στο καμπαναριό. *«Clock»* λει εκείνος. *«Μπράβο George»* του λει η δασκάλα. Τότε η δασκάλα

γυρίζει στο Σωκράτη και του λει. «Πώς το λένε αυτό στα αγγλικά», και του δείχνει το ρολόι που φορούσε στο χέρι. Ο Σωκράτης σκέφτεται, σκέφτεται και τελικά της λει, «κλοκάκι».

Μια άλλη επιγραφή που έγραψα ήταν στον πλαϊνό τοίχο του καφενείου του Δεληγιάννη «Καλώς ορίσατε αδέρφια». Δυστυχώς, κανείς δεν πέρασε για να δει τις επιγραφές. Είχαν αρχίσει οι επώδυνες εξελίξεις για τη Χώρα που κόστισε τόσο πολύ σε καταστροφές και σε αίμα.

Από τότε που έφυγαν οι Γερμανοί, μέχρι τότε που τελείωσε ο εμφύλιος, γύρω στα τέλη του 1948, συνέβησαν πολλά. Κατ' αρχήν, άρχιζε να οργανώνεται το κράτος και να επιστρατεύονται οι ηλικίες που είχαν καθυστερήσει να στρατευθούν, λόγω του πολέμου. Ο Κώστας ο αδελφός μου, ήταν ένας από τους πρώτους που στρατεύτηκαν. Αργότερα, ακολούθησε κι ο Τάκης. Εγώ, μολονότι είχα περάσει την ηλικία των 21 χρόνων, δεν είχα ακόμη κληθεί να υπηρετήσω. Παράλληλα, ο Λουδοβίκος είχε αρχίσει μια συνεργασία με τον Χρήστο, που ήταν στον Πειραιά, σχετική με εμπόριο τροφίμων και για αρκετό καιρό στο σπίτι μέναμε, η μητέρα, η Κούλα, ο Τάκης κι εγώ. Αισθανόμουν ότι είχα γίνει ο αρχηγός της οικογένειας, ιδίως με την ανάληψη της επιδιόρθωσης του σπιτιού μας. Είχε μισό-γκρεμιστεί ο πίσω τοίχος του σπιτιού, προς τα Ψυχογιανναίικα και είχα πάρει κτίστες για να τον επιδιορθώσουν. Ο τοίχος ήταν πέτρινος και τις πέτρες τις κουβαλούσαμε από ένα νταμάρι που βρισκόταν μεταξύ Μουζούστας και Γαργαλιάνων.

Μια άλλη δραστηριότητα που ήρθε να ταραξει κάπως τα νερά μας, ήταν ο Προσκοπισμός. Πώς μου προέκυψε αυτή η ιδέα, δεν θυμάμαι. Θυμάμαι όμως, ότι μάζεψα καμιά εικοσαριά παιδιά, μικρότερα από μένα, και ίδρυσά τον Προσκοπισμό στο χωριό, χωρίς καμία σύνδεση με τις κεντρικές υπηρεσίες των Αθηνών. Σαν υπαρχηγό όρισα τον Τάσο Πετρόπουλο και σαν ομαδάρχες τον Τάκη Κυριακόπουλο, τον Σιδέρη Χριστόπουλο και τον Γιάννη Δεληγιάννη. (Και οι τρεις τους, είχαν μελλοντικά, μια λαμπρή επαγγελματική σταδιοδρομία. Ο πρώτος ως γεωπόνος, ο δεύτερος ως Διευθυντής Δημοτικού Σχολείου και ο τρίτος ως Δικαστικός). Αυτή η δραστηριότητά μου ήταν παράλληλη με τις αγροτικές εργασίες και τη μελέτη, δια αλληλογραφίας, των μαθημάτων της ΠΑΛΜΕΡ.

Η εκπαίδευση των προσκόπων, στηριζόταν κυρίως σε αυτοσχεδιασμούς, με βάση την σωματική και ηθική αγωγή των εφήβων που αποτελούσαν τις ομάδες. Το πρώτο μας μέλημα ήταν, πώς θα καταφέρναμε να προμηθευθούμε τις στολές. Έγινε προσπάθεια για τη συγκέντρωση χρημάτων με εισπράξεις από κάλαντα, εράνους και την προσωπική συμβολή των μελών. Με αυτά τα χρήματα, αγοράσαμε το ύφασμα που χρειαζόταν, ενώ το ράψιμο έγινε κυρίως εθελοντικά, από ράφτρες του χωριού. Η κάθε στολή αποτελούνταν από παντελόνι, πουκάμισο και μαντήλι. Για καπέλο, κατασκευάσαμε μπερέδες. Δεν είχαμε τη δυνατότητα ν' αποκτήσουμε

εκείνα τα χαρακτηριστικά προσκοπικά καπέλα με τον πλατύγουρο, που μας άρεσαν πολύ.

Η πρώτη μας επίσημη εμφάνιση, ήταν μια εκδρομή στο Κεφαλόβρυσο της Χώρας. Μία Κυριακάτικη αυγή, ξεκίνησαν οι τρεις ομάδες. Η μία διέσχισε την κάτω ρούγα της Χώρας, η άλλη τη βόρεια πλευρά της πόλης, από του Μανούσου το γεφύρι και η τρίτη από τον Αεί-Δημήτρη και τους κεντρικούς δρόμους της Χώρας. Έγινε χαμός, κυρίως από τα ταυτόχρονα γαυγίσματα των σκύλων. Οι Χωραίτες αγουροξυπνημένοι, αναρωτιόνταν τι να συνέβαινε. Βέβαια, το πράγμα μαθεύτηκε γρήγορα και επιβεβαιώθηκε το βραδάκι, όταν οι ομάδες παρηλάσανε μέσα στους κεντρικούς δρόμους της πόλης, επιστρέφοντας στο Αμπελόφυτο.

Η διαμονή στο Κεφαλόβρυσο ήταν πολύ ευχάριστη. Εκεί, κάτω από τα ψηλά πλατάνια και δίπλα από το γάργαρο νερό της πηγής, πέρασε η ημέρα ακολουθώντας ένα πρόγραμμα ασκήσεων σουηδικής γυμναστικής και αθλημάτων (άλματα, δρόμος ταχύτητας κλπ). Φυσικά μέσα στο πρόγραμμα ήταν και η παρασκευή ροφήματος από φασκομηλιά και το κυρίως φαγητό που είχαμε φέρει από το σπίτι μας (ξηρά τροφή). Όλα τα παιδιά είχαν μείνει πολύ ευχαριστημένα από την εμπειρία εκείνης της Κυριακής.

Δεν θυμάμαι πολλά για τις δραστηριότητες των προσκόπων. Τις Κυριακές πηγαίναμε στην εκκλησία συντεταγμένοι και αποδίδαμε τιμές στις διάφορες φάσεις της λειτουργίας, στεκόμενοι σε στάση προσοχής, ενώ στον επιτάφιο παρελαύναμε με τα κοντάρια υπό μάλης. Πάντως, το παράγγελμά μου «ΠΡΟΣ...ΧΗ» δεν πρέπει να ήταν πολύ ευκρινές γιατί μια κυρούλα, μετά την απόλυση της εκκλησίας σχολίασε: «*Νόμισα ότι κάποιος σαλάγησε τα πρόβατα*». Έτσι περνούσε ο καιρός με τις αγροτικές εργασίες, τη μελέτη των μαθημάτων της ΠΑΛΜΕΡ και τις διάφορες εκδηλώσεις του προσκοπισμού ως ότου έφθασε το Μεγάλο Μήνυμα.

Ο Λουδοβίκος μια μέρα, έρχεται βιαστικός από το γραφείο της Κοινότητας και μου λει: «*Στην Κοινότητα ήρθε μια εγκύκλιος από το Υπουργείο Στρατιωτικών, που καλεί εθελοντές πενταετούς υποχρεώσεως για τις Διαβιβάσεις, προκειμένου να τους εκπαιδεύσει ως τεχνίτες τηλεπικοινωνίας. Σε ενδιαφέρει*»; «*Και βέβαια*», του λει. Δεν θυμάμαι τις προϋποθέσεις για την υποβολή της αίτησης, πάντως η αίτηση υπεβλήθη και ενεκρίθη. Ημερομηνία κατάταξης, άνοιξη του 1948, τόπος το Κέντρο Εκπαιδεύσεως Διαβιβάσεων, στο Χαϊδάρι. Έφτασε λοιπόν η ώρα για την μεγάλη έξοδο.

Ήταν ένα ανοιξιάτικο πρωινό του 1948, που έφευγα από το χωριό, ρίχνοντας μαύρη πέτρα, όπως λένε στα μέρη μας. Έφευγα για να προσπαθήσω να κάμω κάτι στη ζωή. Δεν μπορώ να πω με σιγουριά την αιτία που μου προκάλεσε αυτή την τόσο σφοδρή επιθυμία φυγής. Ήταν το σκάψιμο στα κτήματα; Ήταν ερωτική απογοήτευση; Ή

απλώς η επιθυμία μου να αγωνιστώ και να πετύχω στη ζωή; Ίσως ένα απ' αυτά, ίσως κι όλα μαζί.

Είχα ειδοποιήσει από το βράδυ τον Νίκο Κονδυλόπουλο, ότι την επομένη θα πηγαίναμε στην Κυπαρισσία να προφτάσουμε την οτομοτρίς για Αθήνα. Ο Νίκος Κονδυλόπουλος είχε το ταξί του χωριού και οι συνήθειες διαδρομές του από το Αμπελόφυτο ήταν Γαργαλιάνοι και Χώρα. Όμως, έπαιρνε και πελάτες που πήγαιναν στην Κυπαρισσία με προορισμό την Αθήνα. Αγαπούσε πολύ τη δουλειά του και το ταξί του. Πάντα τον έβλεπες μ' ένα πανί στο χέρι, να σκουπίζει το παρμπρίζ και ν' ανοιγοκλείνει τις πόρτες με μεγάλη προσοχή. Δεν άφηνε τους πελάτες να κλείνουν μόνοι τους τις πόρτες και όταν καμιά φορά του ξέφευγε κάποιος, του φώναζε: *«Σιγά την πόρτα»*.

Περνώντας από τον Πύργο, και βλέποντας τους Πυργιώτες να πίνουν τον πρωινό καφέ τους, κάτω από τα πανύψηλα πλατάνια, είχα την αίσθηση ότι περνούσα για τελευταία φορά. Εκεί, παραπέρα ήταν κι ο Τούρνας με το ταξί του, ετοιμάζε κι εκείνος την κούρσα του. Όμως δεν φαίνεται να φρόντιζε τόσο πολύ το ταξί του, όσο ο Κονδυλόπουλος, γιατί κάποια φορά έδειξε ότι δεν το συντηρούσε ικανοποιητικά. Μια μέρα λοιπόν, ο Τούρνας κατεβαίνοντας από την Αγία Τριάδα στο Αμπελόφυτο, είχε βγει έξω από το παράθυρο, ενώ το ταξί έτρεχε στην κατηφόρα, και φώναζε στα καφενεία: *«Στην πάντα, στην πάντα»*. Του είχαν χαλάσει τα φρένα και ήλπιζε να σταματήσει στην πρώτη ανηφόρα που θα εύρισκε. Πιο πέρα, παίρνοντας τη στροφή για να μπούμε στη Φλόκα, θυμήθηκα τον Πάνο Μυλωνά και το .... πείραγμά του στην κοπέλα του χωριού, μερικά χρόνια πριν. Μπαίνοντας στους Γαργαλιάνους θυμήθηκα την ... θητεία μου στο Εμπορικό του Γαλανόπουλου, και τον τραγικό θάνατο που αυτός βρήκε στον κάμπο της Πυλίας. Ακολούθησε η διέλευση από τα Φιλιατρά και τέλος φτάσαμε στο Σιδηροδρομικό Σταθμό της Κυπαρισσίας. Αφού πλήρωσα και χαιρέτησα τον Νίκο, προχώρησα να βγάλω εισιτήριο για Πειραιά και επιβίβαστηκα στο τρένο.

Το ταξίδι αυτό Κυπαρισσία-Αθήνα, με οτομοτρίς, το είχε κάμει νωρίτερα ο φίλος μου ο Τάκης, ο οποίος ακόμη και σήμερα, όταν του δίνεται η ευκαιρία, διηγείται μια χαριτωμένη ιστορία. Καθόταν λει, σε μια πολυθρόνα της Β' θέσης, δίπλα σε μια συμπαθητική γριούλα. Παρ' όλο που συζητούσε ευχάριστα μαζί της, ένιωθε άτυχος που δεν είχε δίπλα του μια νέα και ωραία συνεπιβάτιδα. Στην Πάτρα κατέβηκε η γριούλα και ω! του θαύματος, κάθισε δίπλα του μια εκπάλγου καλλονής νέα και ωραία συνεπιβάτιδα. *«Ουφ κουραστικά που είναι αυτά τα ταξίδια»* λει. Κι ο Τάκης που άρπαξε την ευκαιρία να πιάσει κουβέντα μαζί της, απαντάει. *«Ακόμα δεν αρχίσατε και κουραστήκατε, τι να πούμε εμείς που ερχόμαστε από μακριά»;* της λει. *«Πόσο μακριά»*, ρωτά εκείνη. *«Από την αφετηρία»* της λει ο Τάκης. *«Από πού δηλαδή»*, ξαναρωτά η νέα. *«Μα από την Κυπαρισσία»* απαντά ο Τάκης. Και εκείνη προσθέτει. *«Αχ δεν ήξερα ότι η Κυπαρισσία λεγόταν και αφετηρία»*. *«Πού'σαι Γιαγιούλα»* μονολόγησε ο Τάκης και δεν ξαναμίλησε.

Εμένα βέβαια, η ψυχολογική μου κατάσταση δεν μου επέτρεπε τέτοιες αναζητήσεις. Οι σκέψεις μου ήταν ολότελα αφοσιωμένες στο σκοπό για τον οποίο πορευόμουνα, απολύτως μόνος. Δεν υπήρχε αμφιβολία ότι όλοι στην οικογένειά μου, μου ευχόντουσαν καλή τύχη, αλλά πέρα απ' αυτό, δεν είχα να περιμένω τίποτ' άλλο. Ίσως, αυτή η μοναξιά που αισθανόμουνα, να κινητοποιήσει μέσα μου δυνάμεις, που ενίσχυσαν την αποφασιστικότητα, επαγρύπνηση και προσοχή μου σε κάθε κίνηση και απόφαση που έπαιρνα, γιατί ήξερα ότι δεν υπήρχε κανείς να με βοηθήσει. Με αυτόν λοιπόν τον ...εξοπλισμό πορεύτηκα παραπέρα.